

Nr 292.

Ankom till riksdagens kansli den 7 december 1945 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till abortförebyggande åtgärder m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(3:e avd.)

I propositionen nr 369 har Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 19 oktober 1945 föreslagit riksdagen att *dels* godkänna de förslag till abortförebyggande åtgärder m. m., som framlagts av chefen för socialdepartementet i förenämnda statsrådsprotokoll, *dels* medgiva, att Kungl. Maj:t må utfärda de bestämmelser, som kunna bliva erforderliga för förslagens genomförande, *dels* ock å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1945/46 anvisa till Bidrag till folkbildningsorganisationerna för anordnande av allmän sexualhygienisk upplysningsverksamhet ett anslag av 15 000 kronor och till Abortförebyggande åtgärder ett förslagsanslag av 80 000 kronor.

1941 års befolkningsutredning har den 22 november 1944 avgivit betänkande i abortfrågan (SOU 1944: 51).

Över betänkandet ha efter remiss yttranden avgivits av bl. a. medicinalstyrelsen (efter hörande av apotekarsocietetens direktion, centralstyrelserna för Sveriges apotekareförbund och Sveriges farmaceutförbund samt medlemmen av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd professor Nils von Hofsten), socialstyrelsen, statens arbetsmarknadskommission (efter hörande av kommissionens sakkunniga i frågor rörande kvinnlig arbetskraft), statskontoret, statens priskontrollnämnd, skolöverstyrelsen, kommerskollegium (efter hörande av handelskamrarna i riket och Sveriges industriförbund), överståthållarämbetet (efter hörande av polismästaren och förste stadsfiskalen i Stockholm ävensom av Stockholms stad), samtliga länsstyrelser (efter hörande av vissa underlydande myndigheter samt, vad angår länsstyrelserna i Malmöhus ävensom Göteborgs och Bohus län, Malmö stad respektive Göteborgs stad), socialvårdskommittén, ungdomsvårdskommittén, flera lands- ting, svenska läkaresällskapet, Sveriges läkarförbund, Sveriges praktiserande

Bihang till riksdagens protokoll 1945. 6 saml. Nr 292.

läkares förening, svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, tjänstemännens centralorganisation, svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet, yrkeskvinnornas samarbetsförbund, föreningen Sveriges landsfiskaler, styrelsen för socialinstitutet i Stockholm, bankernas förhandlingsorganisation, försäkringsbolagens förhandlingsorganisation, försäkringstjänstemannaförbundet, Fredrika-Bremer-förbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, riksförbundet för sexuell upplysning, svensk kuratorsförening, svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, högerns centrala kvinnoråd, folkpartiets kvinnoförbund, svenska landsbygdens kvinnoförbund, handelns arbetsgivarorganisation samt kvinnliga läkares klubb.

I förevarande proposition lämnas en redogörelse för de delar av betänkandet som icke ha avseende vid lagfrågor.

Efter att ha behandlat sambandet mellan befolkningsfrågan och abortfrågan, abortfrågans historiska utveckling och abortfrågans nuvarande läge (s. 2—23) upptages befolkningsutredningens förslag och rekommendationer.

Härvid anför *departementschefen* beträffande ekonomiska och sociala hjälpåtgärder för egen del följande.

Både ur humanitära och befolkningspolitiska synpunkter innebär den illegala aborten ett allvarligt socialt ont. Även om det årliga antalet illegala aborter icke låter sig beräknas med säkerhet, synes av olika uppskattningar att döma antalet vara synnerligen stort. Några säkra hållpunkter för att det minskat under de senaste åren ge icke de av befolkningsutredningen förebrogta utredningarna. De åtgärder som samhället hittills vidtagit för att söka bemästra abortproblemet synas därför icke ha varit tillfyllest.

Intill slutet av 1920-talet lades i huvudsak straffrättsliga synpunkter på abortfrågan. Man sökte med hot om relativt stränga straff nedbringa abortfrekvensen. Från nämnda tidpunkt har abortfrågan blivit föremål för en mera positiv behandling. Detta är icke så att förstå, att området för de legala aborterna i någon mera avsevärd omfattning vidgats. Däremot har ett vidhållande av den uppfattningen, att den provocerade aborten som regel står i strid med samhällets intressen, kombinerats med mer eller mindre allmänt hållna förslag, att man borde genom olika åtgärder söka förebygga att en kvinna försättes i sådant läge, att en provocerad abort för henne framstår som enda utvägen.

Av den analys, som befolkningsutredningen ger av de abortsökande kvinnornas psykologiska och sociala situation, framgår, att ett icke önskat havandeskap i regel medför mycket svårlösta problem för kvinnan. Svårigheterna äro ofta av den art att de hjälpåtgärder, som samhället kan erbjuda, icke restlöst löser dem. I likhet med befolkningsutredningen drar jag härav den slutsatsen att huvudlinjen i kampen mot aborterna är att motverka de icke önskade havandeskapen genom att individernas ansvars känsla stärkes och genom upplysning om antikonceptionstekniken. Jag vill i detta sammanhang i likhet med befolkningsutredningen framhålla, att de legala aborterna på blandat socialmedicinska indikationer ha fått en mycket begränsad omfattning. Det kan ifrågasättas, huruvida en förändring av nu utbildad praxis kan ske utan ändrad lagstiftning.

Flera av de svårigheter, som resa sig för kvinnor i denna situation, främst de personliga och känslomässiga, komma alltid att vara besvärliga att röja ur vägen. Befolkningsutredningens analys torde emellertid ge vid handen, att det dock är de ekonomiska faktorerna som dominera i det kraftspel, som leder en kvinna att söka abort. Dessa bör det finnas möjlighet att åtminstone till större delen bemästra. Abortfrågan rullar på det sättet upp det sociala trygghetsproblemet i allmänhet och mödrarnas behov av trygghet och skydd i synnerhet.

I likhet med befolkningsutredningen är jag av den uppfattningen att hittills genomförda reformer på det sociala området ofta icke förmå utbalansera de ekonomiska svårigheter, vilka i flertalet fall utgöra huvudmotivet för de abortsökande. Förefintliga hjälpåtgärder framstå för dessa såsom kvantitativt otillräckliga. Uppenbart är även, att flertalet sådana åtgärder icke ta sikte främst på abortklientelet. Härtill kommer, att kunskapen om hjälpformernas existens och innehåll visat sig vara påfallande liten bland de abortsökande.

Befolkningsutredningen behandlar i detta sammanhang de ekonomiska och sociala hjälpåtgärder, vilkas genomförande skulle vara av särskild betydelse ur abortprofylaktisk synpunkt. Sålunda föreslår utredningen en utvidgning av förbudet mot arbetstagares avskedande i anledning av barnsbörd, vilket förslag behandlas i särskild proposition denna dag. Beträffande förmedling av anställning åt s. k. obemärkta utgår utredningen från att den specialförmedling för partiellt arbetsföra och annan svårplacerad arbetskraft som är under uppbyggnad inom den offentliga arbetsförmedlingen skall kunna betjäna även blivande mödrar. Statens arbetsmarknadskommision finner en sådan anordning lämplig. Innan erfarenheter vunnits härav torde ytterligare åtgärder på området icke böra vidtagas. I betänkandet och i vissa yttranden behandlade sociala och ekonomiska hjälpåtgärder i övrigt — ersättning för inkomstbortfall under ledighet för havandeskap eller barnsbörd, utökning och differentiering av mödrahemsverksamheten, anordnande av bostäder och daghem för ensamstående mödrar, anordnande av skolbarnsbespisning — äro uppenbarligen värda beaktande ur abortprofylaktisk synpunkt. Då berörda åtgärder till en del böra behandlas i större sammanhang och till en annan del äro föremål för utredning genom sakkunniga eller försöksverksamhet, framlägger jag icke nu förslag i dessa ämnen.

I anledning av befolkningsutredningens förslag i fråga om upplysnings- och rådgivningsverksamhet och i detta ämne avgifna yttranden anför departementschefen följande.

Den medicinska sakkunskapen synes enig därom, att illegal abort är förenad med väsentliga risker för kvinnans liv, hälsa och framtida fruktbarhet. Ur olika synpunkter, icke minst befolkningspolitiska, torde därför undvikande av havandeskap vara avgjort att föredraga framför havandeskap, som leda till illegal abort. För att en sådan handlingsnorm skall vinna tillämpning men även för att vid inträtt, icke önskat havandeskap kvinnan skall förmås frambära barnet är det av största vikt, att en inom hela folket utbredd kännedom förefinnes beträffande sexuella och därmed sammanhängande frågor i allmänhet, förebyggande födelsekontroll och de med illegal abort förenade riskerna. Då av verkställda undersökningar att döma allmänhetens kunskaper i berörda ämnen ofta äro uppenbart otillräckliga, föreslår befolkningsutredningen anordnandet av en effektiv upplysnings- och rådgivningsverksamhet på området.

Även om den allmänna sexualhygieniska upplysningsverksamheten upptages i förevarande sammanhang, synes klart att dess betydelse såsom abort-profylaktiskt hjälpmedel icke får överdrivas vid utformningen av verksamhetens innehåll. Verksamheten bör avse spridning av sakkännedom beträffande de sexuella frågorna, väckande av ansvarskänsla och vilja till ett värdigt sexualliv och skapande av fördragsamhet och vidsynthet i fråga om sexuella förhållanden. Utredningen finner, att upplysning i dessa ämnen bör meddelas dels åt det uppväxande släktet såsom skolundervisning och dels åt vuxna i form av föreläsningar, kurser och studiecirkelar samt skrifter och tidningsartiklar. Inom såväl folk- och fortsättningsskolor som högre läroanstalter har sexualundervisning på senare år påbörjats, och man torde i likhet med befolkningsutredningen våga räkna med att denna undervisning kommer att i en nära framtid få tillfredsställande omfattning och innehåll. Beträffande den allmänna sexualupplysningen för vuxna, vilken bör utformas såsom en direkt fortsättning av sexualundervisningen i skolorna, erinrar befolkningsutredningen om befolkningskommissionens i dess betänkande i sexualfrågan framlagda förslag, att denna verksamhet bör anförtros åt folkbildningsorganisationerna och att ett årligt belopp av 30 000 kronor bör ställas till skolöverstyrelsens förfogande att fördelas mellan nämnda organisationer såsom bidrag till kostnaderna för verksamheten. Obestriddligen har en upplysningsverksamhet genom folkbildningsorganisationerna förutsättningar att nå stora delar av vårt folk. Med hänsyn till den erfarenhet dessa organisationer förvärvat beträffande likartade uppgifter torde även genom deras handhavande av upplysningsverksamheten garantier skapas för att en samtidigt saklig och lättillgänglig upplysning kommer att meddelas. Jag förordar därför i likhet med befolkningsutredningen, att det av befolkningskommissionen framlagda förslaget i ämnet genomföres.

Den allmänna sexualupplysningsverksamheten bör såsom befolkningsutredningen framhåller även ge kunskaper om förebyggande födelsekontroll. Emellertid finner utredningen av behovet påkallat att särskild individuell rådgivning i detta ämne anordnas för vuxna. Utredningen föreslår, att preventivrådgivningen för kvinnor anordnas som ett led i den förebyggande mödravården och således utan kostnad för den rådsökande meddelas vid mödravårdscentraler och mödravårdsstationer. I motsats till ett antal remissinstanser är jag av den uppfattningen, att en ansvarsmedveten preventivrådgivning väl låter sig förenas med verksamheten i övrigt inom den förebyggande mödravården. Enligt min mening torde vidare de farhågor vara överdrivna, vilka i vissa yttranden uttalas för att en i fråga om födelsekontroll rådsökande kvinna skulle avskräckas från att anlita en institution, avsedd i huvudsak för rådgivning åt blivande mödrar. Jag biträder sålunda utredningens förslag i denna del och ämnar, därest riksdagen icke framställer erinran häremot, förorda av förslaget betingad ändring av kungörelsen angående statsbidrag till förebyggande mödra- och barnavård. Erfarenheter av till mödravården förlagd rådgivningsverksamhet torde böra avvaktas, innan ställning toges till förslaget, att kostnadsfri preventivrådgivning för kvinnor skall meddelas även vid sjukhusens gynekologmottagningar och av tjänsteläkare. Vad härefter angår preventivrådgivningen för män torde denna kunna väsentligen meddelas i samband med en ansvarsstärkande, mera omfattande sexualupplysning bland försvarets rekryter och manskap. Den ytterligare rådgivning som kan visa sig erforderlig torde i enlighet med befolkningsutredningens förslag böra lämnas kostnadsfritt vid de manliga

poliklinikerna för könssjukdomar. — Uppenbart är, att de personer som skola handhava ifrågavarande rådgivning själva måste äga tillräckliga insikter i ämnet. Det torde få ankomma på medicinalstyrelsen att vidtaga erforderliga åtgärder i denna del.

Förekomsten av särskilda, av kommuner eller organisationer drivna sexualhygieniska rådgivningsbyråer kan givetvis komma att påverka omfattningen av den i det föregående berörda preventivrådgivningen. Emellertid är jag icke beredd att föreslå statsbidrag till anordnande och drift av sådana byråer.

Befolkningsutredningen påpekar, att preventivrådgivningen måste för att syftet med densamma skall vinnas kombineras med en prisreduktion beträffande preventivmedlen. Utredningen upptager därför ett tidigare förslag, att apoteken skola vara skyldiga men icke ensamrättigade att försälja preventivmedel. Genom konkurrens från apoteken skulle prissättningen i den fria handeln kunna påverkas. Även andra fördelar skulle kunna erhållas genom den föreslagna anordningen. Sålunda skulle hemlighetsfullheten kring preventivmedlen kunna brytas och preventivmedelshandeln komma att ske under mera tillfredsställande former. Utredningen föreslår en begränsning av berörda skyldighet till ordinarie expeditionstid på vardag. Jag ansluter mig till ifrågavarande förslag, vilket lämnats utan erinran av apotekarorganisationerna. Föreskrifter i ämnet torde få utfärdas av Kungl. Maj:t.

Med hänsyn till den genom verkställda undersökningar konstaterade okunnigheten hos abortsökande kvinnor om de med illegal abort förenade riskerna och om samhällets hjälpåtgärder till förmån för blivande mödrar förordar befolkningsutredningen, att en omfattande och verklighetstrogen upplysningsverksamhet i dessa ämnen igångsättes. Givet är att sådan upplysning bör meddelas i olika sammanhang. Här må endast erinras om att den bör ingå som ett led i den allmänna sexualupplysningen. Befolkningsutredningen rekommenderar vidare utgivande av en för massspridning avsedd folkskrift i abortfrågan. Då det synes vara av särskild betydelse att upplysning i abortfrågan och därmed sammanhängande spörsmål meddelas i saklig och samtidigt lättillgänglig form förordar jag, att åtgärd vidtages i enlighet med rekommendationen. Denna upplysningsverksamhet torde emellertid för vinnande av erfarenhet böra bedrivas i etapper. I första hand synes man böra anlita huvudsakligen följande distributionsvägar för skriftens utsändande, nämligen beträffande ungdom de skolformer inom vilka mera kvalificerad sexualundervisning meddelas, i fråga om de vuxna kvinnorna lasarettens gynekologmottagningar, mödravårdsinstitutionerna, kuratorerna för abortsökande, tjänsteläkare och privatpraktiserande läkare samt beträffande de vuxna männen försvaret i samband med där förekommande preventivrådgivning. För att avsedd effektivitet skall ernås måste givetvis skriftens distribution ske fortlöpande. Härav följer, att kostnaderna för denna upplysningsverksamhet icke äro av engångsnatur utan återkomma med vissa intervaller. Emellertid kan man utgå ifrån att kostnaderna i samband med verksamhetens igångsättande komma att bli väsentligt större än därefter uppkommande kostnader. Inom medicinalstyrelsen, vilken torde böra erhålla uppdrag att ombesörja skriftens avfattande, tryckning och distribution, uppskattas berörda förstahandskostnader till 10 000 kronor.

Vad slutligen angår den allmänna opinionens inställning till de ogifta mödrarna framhåller befolkningsutredningen att man bör söka med olika

medel, bl. a. upplysningsverksamhet, påskynda den förändring mot större tolerans som under senare tid kunnat iakttagas. Jag vill instämma i det av utredningen uttalade starka ogillandet av den hårda press som samhällseliga organ emellanåt utöva mot ogifta blivande mödrar inom de s. k. ömtåliga yrkena.

I fråga om beredande av kostnadsfri havandeskapsdiagnos anför departementschefen följande.

Erfarenheten synes ge vid handen, att risken för att en kvinna tillgriper abort som utväg ur sina svårigheter, är störst under havandeskapets första tid. Av denna anledning är det angeläget, att hon på ett så tidigt stadium av sitt havandeskap som möjligt kommer i kontakt med samhällets abortförebyggande verksamhet. Det är i själva verket ett av huvudproblemen i förevarande verksamhet att uppnå denna kontakt. Befolkningsutredningen anser, att en ökad möjlighet härför skulle vinnas genom att samhället ställde kostnadsfri havandeskapsdiagnos till kvinnornas förfogande. Utredningen föreslår, att denna diagnostiska verksamhet till en början förlägges till mödravårdscentraler och mödravårdsstationer såsom ett led i den förebyggande mödravården. Emellertid betonar utredningen önskvärdheten av att sådan diagnos, sedan viss erfarenhet vunnits, införes även vid andra samhällseliga institutioner, vilka kvinnor besöka vid misstanke om havandeskap, nämligen polikliniker och tjänsteläkarmottagningar.

Utredningen anser, att av de båda metoderna för havandeskapsdiagnos — den manuella och den laboratoriemässiga — den manuella bör som regel ifrågakomma i första hand. Skälet härtill vore, att denna icke kräver särskilda tekniska kostnader och att den ger möjlighet till upprepad kontakt mellan kvinnan och den undersökande läkaren. Den laboratoriemässiga diagnosen bör emellertid i fall, då det är angeläget att snabbt få diagnos ställd, få komma till användning. Utredningen finner, att kostnaderna för laboratorieundersökningarna helt böra bestridas av staten, och uppskattar sagda kostnader till 100 000 kronor per år.

De i remissyttrandena gjorda erinringarna mot befolkningsutredningens förslag i denna del avse huvudsakligen förläggningen av den kostnadsfria havandeskapsdiagnosen. Sålunda uttalas, att denna diagnos icke bör knytas till den förebyggande mödravården, då det för en kvinna, som misstänker att hon råkat i ett icke önskat havandeskap, icke skulle vara lockande att inställa sig på mödravårdsinstitutionen och därmed för utomstående uppenbara sin misstanke.

För egen del finner jag i likhet med befolkningsutredningen, att den kostnadsfria havandeskapsdiagnosen bör i första hand förläggas till de institutioner vilka ha till uppgift att ur medicinsk synpunkt utöva kontroll över och bereda vård åt havande kvinnor i allmänhet eller således till mödravårdscentraler och mödravårdsstationer. Emellertid är jag medveten om att farhågorna för att den abortförebyggande verksamheten vid en sådan anordning icke erhåller tillfredsställande kontakt med de abortsökande kvinnorna kunna vara berättigade. Den till mödravården knutna kostnadsfria havandeskapsdiagnosen får därför betraktas som en försöksverksamhet. Av erfarenheterna från denna får bli beroende, hur de organisatoriska spörsmålen beträffande sagda diagnos skola mera slutgiltigt lösas. Det bör ankomma på medicinalstyrelsen i egenskap av tillsynsmyndighet för mödravården att med uppmärksamhet följa ifrågavarande verksamhet och avgiva

förslag till sådana åtgärder beträffande denna, som kunna ur olika synpunkter vara erforderliga.

Havandeskapsdiagnosens förläggning till den förebyggande mödravården medför givetvis, att utgifterna från förslagsanslagen till bidrag till avlöningar m. m. inom förebyggande mödra- och barnavård och till bidrag till resor i förebyggande mödra- och barnavård komma att i viss omfattning stiga. Nyttillkommande kostnader, för vilkas gäldande särskilda anslagsmedel måste begäras, inskränka sig till ersättningen till laboratorierna för undersökning av graviditetsprov. Det tillkommer medicinalstyrelsen att tillvarata de möjligheter till nedbringande av laboratoriekostnaderna, som centralisering eller andra anordningar beträffande provundersökningen erbjuder. Tills vidare torde befolkningsutredningens uppskattning av dessa kostnader — 100 000 kronor för år — få godtagas.

I fråga om sociala kuratorer för det abortsökande klientelet anför departementschefen följande.

Erfarenheten visar, att en kvinna som mot sin önskan blivit havande ofta är i behov av personligt stöd för att icke den situation, i vilken hon befinner sig, skall leda till havandeskapets avbrytande på illegal väg. Befolkningsutredningen förordar, att särskilda organ skola tillskapas med uppgift att på ett personligt sätt taga sig an kvinnan, hjälpa henne igenom svårigheterna och förmå henne att bära fram barnet. Erfarenheten av den kuratorsverksamhet för abortsökande som på privat och kommunalt initiativ anordnats i Stockholm har nämligen bibringat befolkningsutredningen uppfattningen, att man bör söka sig vidare på denna väg. Utredningen föreslår därför, att kuratorsinstitutionen för abortsökande utbygges under statlig medverkan och kontroll.

Befolkningsutredningen skisserar sambandet mellan den läkare, som — väl regelmässigt i samband med havandeskapsdiagnosen — kommer i kontakt med en kvinna med mer eller mindre tydligt framträdande abortönskan, och kuratorsinstitutionen samt institutionens uppgifter sålunda. De fall, där läkaren finner förutsättningar föreligga för legal abort på medicinsk, eugenisk eller humanitär indikation, behandlar läkaren i enlighet med författningsbestämmelserna i ämnet. I övriga fall med undantag av dem, där abort på blandat social-medicinsk indikation kan tänkas möjlig, bör det ankomma på läkaren att avgöra, huruvida han själv kan hjälpa den abortsökande till rätta eller om kvinnan bör remitteras till kuratorsinstitutionen. Utredningen räknar med att sådan remiss i flertalet fall kommer att ske, därest medicinalstyrelsen i cirkulär till landets alla läkare framhåller önskvärdheten härav. Beträffande de kvinnor för vilka abort på blandat social-medicinsk indikation är tänkbar fäster utredningen sådan vikt vid att de ekonomiska och sociala förhållandena bli tillfredsställande utredda, att utredningen förordar skyldighet för läkaren att hänvisa dem till kuratorsinstitutionen. Vid denna institution, som skall bestå av en läkare, den s. k. abortspecialisten och en eller flera kvinnliga kuratorer, skall kvinnan mottagas av läkaren för en första undersökning. Därest uppenbara indikationer för legal abort saknas, hänvisas kvinnan vidare till kuratorn. Denna skall taga sig an kvinnan, reda ut och söka avhjälpa hennes svårigheter, i samråd med den offentliga arbetsförmedlingen söka skaffa henne anställning eller ombyte av sådan, förmedla olika former av samhällshjälp och med till kuratorns förfogande ställda särskilda medel tillgodose tillfälliga hjälplösheter. Kuratorn skall

genom personlig påverkan och med anlitande av de hjälpmedel i övrigt som kunna stå henne till buds söka förmå kvinnan att avstå från sin abortönskan.

Befolkningsutredningen föreslår, att kuratorsinstitutionen organisatoriskt anknytes till den förebyggande mödravården. Härav följer, att landsting och städer utom landsting skola vara huvudmän för verksamheten, att dennas anordnande icke ålägges huvudmännen såsom en skyldighet men stimuleras med väsentligt statsbidrag, att verksamheten skall stå under medicinalstyrelsens ledning och uppsikt samt att avgift icke skall uttagas av dem som anlita kuratorsinstitutionen. Beträffande institutionens yttre form finner utredningen, att huvudmännen böra i samråd med medicinalstyrelsen äga frihet vidtaga de anordningar som kunna finnas bäst lämpa sig för de lokala förhållandena. Härvid framhålles angelägenheten av att kuratorsmottagningarna skiljas från mödravårdens sedvanliga mottagningar och i övrigt anordnas på sådant sätt, att bästa möjliga kontakt med de abortsökande kan ernås. Utredningen förordar vidare, att statsbidragsgivningen i ett första utbyggnadsskede begränsas till 10 institutioner, envar med en läkare och en kurator.

I ett antal remissvar ha visserligen anförts principiella erinringar mot befolkningsutredningens förslag till kuratorsverksamhet för abortsökande eller framhållits, att verksamheten med den föreslagna uppläggningsformen torde komma att bli av betydelse endast för storstäderna. Påtagligt är emellertid, att även de kritiskt inställda remissinstanserna äro av den uppfattningen, att man icke bör underlåta att pröva denna form av abortprofylax.

För egen del är jag av den uppfattningen, att en kuratorsverksamhet som förmår vinna de abortsökande kvinnornas förtroende kan bli ett betydelsefullt hjälpmedel i det abortförebyggande arbetet. En kuratorsinstitution, organiserad i huvudsaklig enlighet med befolkningsutredningens förslag, synes äga förutsättningar härför, särskilt beträffande större städer och befolkningscentra, d. v. s. de platser där enligt alla undersökningar abortfrekvensen är störst. Då emellertid abortfrågan rymmer ett antal faktorer, beträffande vilka vår kunskap är bristfällig, torde man vid kuratorsverksamhetens anordnande böra framgå med försiktighet. Jag förordar därför, att verksamheten till en början bedrives försöksvis och att härvid gjorda erfarenheter vinna beaktande vid en mera definitiv utformning av organisationen. Den utbyggnad utredningen i första hand föreslår synes lämplig för denna försöksverksamhet. Med hänsyn härtill biträder jag i princip utredningens förslag i denna del.

Såsom tidigare antytts skulle särskilda medel ställas till kurators förfogande för att denna därmed skulle kunna avhjälpa överhängande behov hos de abortsökande. Denna hjälpverksamhet synes i den av befolkningsutredningen föreslagna utformningen vara att betrakta såsom i viss mån en nyhet inom svensk socialvård. Socialvårdstjänstemannen-kuratorn skulle nämligen som regel själv bestämma angående medlens användning för att i efterhand anmäla och motivera gjorda utbetalningar för den å institutionen tjänstgörande läkaren. Denna förenklade handläggning motiveras med att relativt lätt avhjälpna ekonomiska bekymmer ofta äro av väsentlig betydelse för kvinnans abortönskan och att man genom att snabbt och utan omgång avlägsna dessa bekymmer kan åvägbringa ett ökat förtroende från kvinnans sida gentemot kuratorsinstitutionen och en sådan förändring av kvinnans känsloläge att hon låter sig påverkas av övriga abortprofylaktiska

åtgärder. En förutsättning härför är enligt utredningens mening att ifrågasvarande tillfälliga hjälpbehov tillgodoses snabbt och utan formaliteter. Med hänsyn härtill biträder jag utredningens förslag, att kuratorerna skola av statsmedel tillhandahållas mindre penningbelopp — av utredningen angivna till i genomsnitt 4 000 kronor för kurator och år — för ifrågasvarande ändamål och att beloppens användning får i huvudsak vara beroende av kuratorernas fria prövning.

Då kuratorsarbetet för abortsökande är psykiskt mycket krävande, föreslår befolkningsutredningen, att det såvitt möjligt ordnas i form av halvtidstjänstgöring med som regel tre mottagningar i veckan. Häremot har jag intet att erinra.

Vad härefter angår fördelningen av kostnaderna för kuratorsverksamheten för abortsökande föreslår befolkningsutredningen, att staten skall bekosta läkarens arvode och den särskilda ekonomiska hjälp som enligt det föregående skall kunna lämnas av kuratorn samt bidra till kuratorns avlöning och till kostnaderna för kuratorns resor för hembesök, medan huvudmannen skall svara för övriga kostnader i samband med institutionens anordnande och drift. Med hänsyn till de stora krav i fråga om personlig duglighet, utbildning och erfarenhet som måste ställas på innehavaren av kuratorsbefattningen förordar utredningen, att statsbidragets erhållande göres beroende av att kuratorn tillerkännes en minimilön motsvarande lönegrad A 11 i det statliga civila avlöningsreglementet. Utredningen finner, att statsbidraget till kuratorns avlöning bör bestämmas till 20 kronor för mottagning och att arvodet till läkaren bör utgå med belopp motsvarande minimisättning till läkare inom den förebyggande mödravården eller med 15 kronor för mottagning. Statsbidraget för kuratorns resor för hembesök skall enligt utredningens förslag utgå enligt motsvarande grunder som inom mödravården eller med 70 % av de sammanlagda resekostnaderna inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, med 60 % inom Västernorrlands, Gävleborgs, Kopparbergs och Värmlands län samt med 50 % inom riket i övrigt. — I remissyttrandena ha erinringar framställts mot förslaget om kuratorns avlöning. Ett stort antal remissinstanser har sålunda förordat, att minimilönen väsentligt höjes. Svenska landslingsförbundet och svenska stadsförbundet däremot hava uttalat farhågor för att fixerandet av en minimilön för kuratorerna för abortsökande skulle komma att få återverkningar beträffande lönesättningen för sjukhus- och anstaltskuratorer.

För egen del finner jag mig böra godtaga utredningens förslag till fördelning mellan stat och landsting respektive stad utom landsting av kostnaderna för kuratorsverksamheten. Vad angår kuratorns avlöning vill jag erinra om att i författning meddelade bestämmelser beträffande lönesättningen för befattningshavare inom en organisation som åtnjuter väsentligt statsbidrag icke innebära någon principiell nyhet. Exempelvis ha inom de närgränsande områdena förebyggande mödra- och barnavård samt distriktsvård mycket noggrant angivits de löneförmåner som skola tillkomma sjuksköterskor och barnmorskor. Å andra sidan torde någon höjning av den av befolkningsutredningen föreslagna relativt förmånliga löneställningen för kuratorerna icke för närvarande böra ske. Däremot synes bestämmelsen om statsbidrag för kuratorns resor för hembesök böra kompletteras med möjlighet för de abortsökande kvinnorna att enligt samma grunder erhålla bidrag för resor till kuratorsinstitutionen. Förutsättning härför torde dock böra vara, att kvinnan av läkare hänvisats till institutionen. Genom nämnda anordning

torde institutionen kunna få kontakt även med mera avlägset boende. Bestämmelserna i denna del torde böra utformas i huvudsaklig överensstämmelse med 10 § 3 mom. första stycket kungörelsen angående statsbidrag till förebyggande mödra- och barnavård.

Befolkningsutredningen framhåller vidare, att kuratorns lämplighet och kompetens äro av avgörande betydelse för verksamhetens framgång. Beträffande anordnandet av kuratorsutbildningen framlägger utredningen följande förslag. Den grundläggande utbildningen skall normalt omfatta genomgång av socialinstitutets sociala linje jämte praktisk tjänstgöring på sjukhus under cirka ett halvt år. I synnerhet under verksamhetens första skede bör dock synnerligen meriterande social verksamhet få ersätta nämnda grundutbildning. Härutöver skall den blivande kuratorn genomgå en särskilt anordnad utbildningskurs vid socialinstitutet. Den första kursen beräknas omfatta 15 elever och pågå under fyra månader. Undervisning skall meddelas i de avsnitt av ämnena medicin, psykologi, socialpolitik, sociologi och juridik, vilka äro av direkt betydelse för kuratorns uppgifter. Även praktisk tjänstgöring skall förekomma i form av tjänstgöring vid en rådfrågningsbyrå för abortsökande och vid en sjukhusavdelning för abortpatienter. Såväl vid antagningen som under själva kursen skall sträng prövning verkställas av sökandenas respektive kursdeltagarnas personliga kvalifikationer. Kursavgiften, beräknad till 100 kronor per elev, skall bestridas av statsmedel. Därjämte skall statsbidrag utgå till kursdeltagarnas uppehälle och bostad med 100 kronor per elev och månad.

Befolkningsutredningens förslag beträffande utbildningens allmänna anordning och beträffande statsbidrag till kostnaderna i samband med utbildningen biträdas av mig. Med hänsyn till att erfarenhet saknas beträffande utbildning av förevarande slag torde kursplanens utformning i detalj få bli föremål för ytterligare överväganden.

Statens kostnader för en kuratorsverksamhet för de abortsökande av den storleksordning som i det föregående föreslås bliva genomförd i ett första utbyggnadsskede — 10 kuratorsinstitutioner, envar med en läkare och en kurator — beräknas av befolkningsutredningen till 95 400 kronor per år. Det av mig framlagda förslaget, att statsbidrag skall utgå även till de abortsökandes resor till kuratorsmottagningarna, föranleder en kostnadsökning, vilken utan säkra hållpunkter torde kunna uppskattas till 1 000 kronor per institution och år. Den sammanlagda årliga kostnaden för staten skulle sålunda uppgå till ungefär 105 000 kronor. Härtill kommer det till 7 500 kronor beräknade statsbidraget till den första kursen för de sökande till kuratorsbefattningarna.

Om anslagsberäkningen anför departementschefen slutligen följande.

De i det föregående framlagda förslagen torde böra i möjligaste mån genomföras per den 1 januari 1946. Härav föranledda nya kostnader för staten avse dels bidrag till folkbildningsorganisationerna för anordnande av allmän sexualhygienisk upplysningsverksamhet med 30 000 kronor för år, dels utgivande av en folkskrift i abortfrågan med ett belopp i första omgången av 10 000 kronor, dels kostnadsfria graviditetsreaktioner med 100 000 kronor för år, dels bidrag till kuratorsverksamhet för abortsökande med 105 000 kronor för år och dels bidrag till en särskild utbildningskurs för ifrågavarande kuratorer med ett första engångsbelopp av 7 500 kronor.

För förstnämnda ändamål synes böra å tilläggsstat för innevarande budgetår upptagas ett obetecknat anslag av 15 000 kronor under rubriken Bidrag till folkbildningsorganisationerna för anordnande av allmän sexualhygienisk upplysningsverksamhet.

Medelsanvisningarna för övriga angivna ändamål torde sammanföras till ett gemensamt anslag, benämnt Abortförebyggande åtgärder. För innevarande budgetår torde detta anslag böra beräknas sålunda. Kostnaderna för utgivandet av en folkskrift i abortfrågan och för den särskilda kuratorsutbildningen upptagas med angivna belopp, 10 000 respektive 7 500 kronor. För kostnadsfria graviditetsreaktioner bör upptagas halva den uppskattade årskostnaden eller 50 000 kronor. Vad angår bidragen till kuratorsverksamheten må erinras om att sådan verksamhet i landstingsområdena är beroende av landstings beslut, vilka icke kunna meddelas tidigare än hösten 1946. I städer utom landsting torde kuratorsverksamheten komma att få begränsad omfattning under första halvåret 1946, då de blivande kuratorerna under större delen av halvåret komma att bevista utbildningskursen. Statsbidragen till kuratorsverksamheten torde med hänsyn härtill kunna uppskattas till ett begränsat belopp, förslagsvis 12 500 kronor.

Till abortförebyggande åtgärder bör sålunda å tilläggsstat för budgetåret 1945/46 äskas ett anslag av (10 000 + 7 500 + 50 000 + 12 500) 80 000 kronor. Då några fasta hållpunkter för beräkningarna icke förefunnits, torde detta anslag böra få förslagsanslags natur.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag har utskottet till behandling förehått följande inom andra kammaren väckta motioner, nämligen

dels en motion av herr *W. Svensson* i Ljungskile *m. fl.* (II: 669), vari hemställts, att riksdagen måtte uttala som sin mening, att handeln med preventivmedel vid apoteken ej bör göras obligatorisk,

dels en motion av herr *J. W. Johnsson* i Stockholm (II: 670), vari framhållits, att de kyrkliga och frikyrkliga ungdomssammanslutningarna böra vara berättigade att jämsides med andra organisationer komma i åtnjutande av bidrag för sexualhygienisk upplysningsverksamhet, i anledning varav hemställes, att det för denna bidragsverksamhet avsedda anslaget betitlas »Bidrag till folkbildningsorganisationer och kristna ungdomssammanslutningar för anordnande av allmän sexualhygienisk upplysningsverksamhet».

dels ock en motion av fröken *E. Andersson m. fl.* (II: 671), vari hemställts, att riksdagen ville beakta de synpunkter, vilka i motionen blivit anförda.

I sistnämnda motion framhålles, att preventivrådgivningen för kvinnor icke bör förläggas till mödravårdscentralerna och -stationerna, utan till sjukhusens öppna mottagningar samt till tjänsteläkarna och de privata specialisterna i den öppna vården, att preventivrådgivningen för män bör förläggas till sjukhusens och tjänsteläkarnas öppna mottagningar, att möjligheten att erhålla kostnadsfri havandeskapsdiagnos icke ens till en början bör begränsas till mödravårdscentralerna och -stationerna, utan också beredas vid sjukhusens öppna mottagningar samt hos tjänsteläkarna och de

privata specialisterna i den öppna vården, att kuratorsinstitutionen bör anknytas till centrallasaretten med rätt för huvudmannen att anordna kuratorsmottagning på sätt som finnes lämpligast samt att kuratorerna erhålla en förmånligare löneställning än den i propositionen föreslagna.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för ovannämnda motionsyrkanden, får utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottet. Kungl. Maj:ts föreliggande förslag avser anordnande av allmän sexualupplysning för vuxna, vilken verksamhet skulle anförtros åt folkbildningsorganisationerna, preventivrådgivning för kvinnor och män utan kostnad för de rådsökande, försäljning av preventivmedel genom apoteken, vilka skulle vara skyldiga men icke ensamberättigade till sådan försäljning, upplysningsverksamhet genom en folkskrift i abortfrågan om de med illegal abort förenade riskerna och om samhällets hjälpåtgärder till förmån för blivande mödrar, tillhandahållande av kostnadsfri havandeskapsdiagnos ävensom tillskapande av en kuratorsverksamhet till stöd för kvinnor, vilka mot sin önskan blivit havande.

De av Kungl. Maj:t i dessa avseenden föreslagna åtgärderna böra enligt utskottets mening komma till utförande. Vad angår upplysningsverksamheten genom folkbildningsorganisationerna vill utskottet i anledning av motionen II: 670 framhålla, att Kungl. Maj:t bör vara oförhindrad att anlita medel, som anvisas till ändamålet, för utlämnande av bidrag jämväl till sådana ungdomsorganisationer, som avses i nämnda motion. I vad angår förslaget om försäljning vid apoteken av preventivmedel, vilket förslag lämnats utan erinran av apotekarorganisationerna, kan utskottet icke ansluta sig till den i motionen II: 669 uttalade uppfattningen, att något åläggande för apotekarna ej bör ifrågakomma.

Vad angår övriga förslag vill utskottet understryka, att dessa till största delen allenast avse att igångsätta en försöksverksamhet på området. Vid den följande bedömningen av vissa särskilda frågor utgår även utskottet från att det ställningstagande, som nu kommer i fråga, blir föremål för omprövning, sedan försöksverksamheten kommit i gång. Utskottet vill även framhålla, att man utan erfarenhet av en dylik verksamhet knappast kan besluta om åtgärder av sådan omfattning som i och för sig må framstå såsom önskvärd.

I likhet med departementschefen och i motsats mot vad i detta ämne anförts i motionen II: 671 anser utskottet, att en ansvarsmedveten preventivrådgivning väl låter sig förenas med verksamheten i övrigt inom den förebyggande mödravården och att erfarenheterna av till mödravården förlagd rådgivningsverksamhet böra avvaktas innan ställning toges till frågan om meddelande av kostnadsfri sådan rådgivning för kvinnor även vid sjukhusens gynekologmottagningar och av tjänsteläkare. Icke heller föranleder Kungl. Maj:ts förslag i fråga om preventivrådgivning för män någon erinran från utskottets sida.

Kungl. Maj:ts förslag i fråga om kostnadsfri havandeskapsdiagnos avser att skapa ökade möjligheter att under havandeskapets första tid nå kontakt med kvinnor, som umgås med tankar att tillgripa abort som utväg ur sina svårigheter. Då dessa kvinnor, därest de överhuvud taget söka läkare, av naturliga skäl föredraga att vända sig till en privatpraktiserande läkare framför en av samhällets institutioner vore det, såsom även framhålles i motionen II: 671, önskvärt att meddelandet av kostnadsfri havandeskapsdiagnos redan från verksamhetens början ej begränsades till mödravårdscentralerna och mödravårdsstationerna. Vissa andra skäl, vilka framförts till utskottet från sakkunnigt håll, synas jämväl tala mot en sådan begränsning. Sålunda har framhållits, att endast en specialist kan tillämpa den manuella metoden, vilken är avsevärt billigare än den biologiska och därtill förutsätter upprepad kontakt mellan klienten och läkaren, i samband varmed framhållits, att mödravårdscentraler av typ II och mödravårdsstationer ej ha tillgång till specialist. Vidare ha bland annat farhågor uttalats, att omhändertagandet av abortsökande, vilket kräver en avsevärd tid, skulle komma att förrycka arbetet på mödravårdscentralerna.

Utskottet är ej berett att i detta hänseende frånga Kungl. Maj:ts förslag, innan en lösning erbjudits av frågan, hur ersättning av statsmedel för utförd diagnos skall kunna rekvireras och kontroll över rekvisitionerna från statens sida åstadkommas, utan att den på detta område nödvändiga diskretionen blir åsidosatt. Men även bortsett härifrån föreligger behov av närmare erfarenhet av den av Kungl. Maj:t föreslagna verksamheten för ett bedömande av de gjorda invändningarna. Utskottet förutsätter, att anordningar skola kunna träffas så att arbetet vid läkarmottagningarna inom den förebyggande mödravården ej skall behöva alltför mycket störas genom omhändertagandet av här ifrågakvarande klientel och vidare att resultatet av den biologiska graviditetsreaktionen, där sådan anlitas för diagnostiseringen, ej skall meddelas kvinnan på annat sätt än av läkaren personligen. I övrigt vill utskottet understryka vad departementschefen anfört därom, att på medicinalstyrelsen bör i dess egenskap av tillsynsmyndighet för mödravården ankomma att med uppmärksamhet följa ifrågakvarande verksamhet och avgiva förslag till sådana åtgärder beträffande denna, som kunna ur olika synpunkter vara erforderliga.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att en kuratorsverksamhet, som förmår vinna de abortsökande kvinnornas förtroende, kan bli ett betydelsefullt hjälpmedel i det abortförebyggande arbetet. Verksamheten föreslås utövad vid kuratorsinstitutioner, i organisatoriskt hänseende anknutna till den förebyggande mödravården, och följaktligen drivna av landsting och städer utanför landsting, vilka skulle stimuleras till ordnande av en sådan verksamhetsgren genom ett väsentligt statsbidrag. I det första utbyggnadsskedet föreslås statsbidragsgivningen begränsad till 10 institutioner, envar med en läkare och en kvinnlig kurator. I dessa avseenden föran-

leder förslaget ej erinran från utskottets sida. I likhet med departementschefen vill utskottet dock framhålla angelägenheten av att kuratorsmottagningarna skiljas från mödravårdens sedvanliga mottagningar och i övrigt anordnas på sådant sätt, att bästa möjliga kontakt med det ifrågavarande klientelet kan ernås. Sker så kommer den organisatoriska anknytningen till den förebyggande mödravården ej att bli märkbar utåt, och utskottet kan då ej finna bärande skäl för den i motionen II: 671 föreslagna från Kungl. Maj:ts förslag avvikande organisationsformen.

Vidkommande frågan om statsbidrag till kuratorsverksamheten och fastställande av minimilön för kuratorerna tillstyrker utskottet Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet är alltså ej berett att på det i motionen II: 671 framlagda förslaget såsom villkor för statsbidrag föreslå högre minimilön än vad som motsvarar lönegraden A 11 i civila avlösningsreglementet.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet, som jämväl i övrigt tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag, hemställa,

att riksdagen må

I. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 669 godkänna vad i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 19 oktober 1945 anförts angående försäljning av preventivmedel,

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 670, i vad densamma avser grunderna för bidragsverksamheten, samt med avslag å motionen II: 671 godkänna de förslag till abortförebyggande åtgärder m. m., vilka utskottet i övrigt förordat,

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag medgiva, att Kungl. Maj:t må utfärda de bestämmelser, som kunna bli erforderliga för förslagets genomförande,

IV. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 670, i vad densamma ej behandlats under II., till *Bidrag till folkbildningsorganisationerna för anordnande av allmän sexualhygienisk upplysningsverksamhet* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1945/46 under femte huvudtiteln anvisa ett anslag av 15 000 kronor,

V. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till *Abortförebyggande åtgärder* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1945/46 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 80 000 kronor.

Stockholm den 7 december 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Lindström, Grånebo, Sven Larsson, Bäckström, Karl Andersson, Mannerskantz, Heiding, Gillström, Johan Eric Ericson* och *Gunnar Andersson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Falla, Bergström, Wallentheim, Malmborg* i Skövde, *Viklund, Holmström, Lindholm, Åkerström* och *Johansson* i Mysinge.

Reservationer:

1) av herrar *Johan Bernhard Johansson, Bäckström, Mannerskantz* och *Malmborg* i Skövde, vilka ansett, att utskottet bort biträda den i motionen II: 669 uttalade uppfattningen, att handeln med preventivmedel vid apoteken ej bör göras obligatorisk och att punkten I i utskottets hemställan följaktligen bort hava följande lydelse:

»I. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 669 uttala, att försäljningen av preventivmedel vid apoteken ej bör göras obligatorisk, ävensom i övrigt godkänna vad i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 19 oktober 1945 anförts angående försäljning av sådana varor.»;

2) av herrar *Johan Bernhard Johansson, Mannerskantz, Falla* och *Holmström*, vilka ansett,

dels att utskottet i motiveringen bort med anslutning till motionen II: 671 uttala, att preventivrådgivningen för kvinnor icke bör förläggas till mödravårdscentralerna och mödravårdsstationerna utan till sjukhusens öppna mottagningar samt till tjänsteläkarna och de privata specialisterna i den öppna vården samt att möjligheten att erhålla kostnadsfri havandeskapsdiagnos icke ens till en början bör begränsas till mödravårdscentralerna och mödravårdsstationerna utan även beredas vid sjukhusens öppna mottagningar samt hos tjänsteläkarna och de privata specialisterna i den öppna vården,

dels ock att punkten II i utskottets hemställan följaktligen bort hava följande lydelse:

»II. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 671 samt med bifall till motionen II: 670, i vad sistnämnda motion avser grunderna för bidragsverksamheten, godkänna de förslag till abortförebyggande åtgärder m. m., vilka utskottet i övrigt förordat.».
